IMMERSIV TA'LIM MUHITIDA PEDAGOGIK VAZIYATLARNI TAHLIL QILISH KO'NIKMALARINI BAHOLASH MEZONLARI VA DIAGNOSTIK VOSITALARI

Axmedov Baxtiyor Odiljon o'g'li
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
mustaqil izlanuvchisi
baxtiyoraxmedov290@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada immersiv ta'lim muhitida bo'lajak pedagoglarning pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish ko'nikmalarini baholash mezonlari va diagnostik vositalari yoritilgan. Pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish jarayonida muammoni aniqlash, vaziyatga ta'sir etuvchi omillarni baholash, pedagogik qaror qabul qilish, muqobil yechimlarni ishlab chiqish hamda qabul qilingan qarorlarning samaradorligini asoslash kabi ko'nikmalarning ahamiyati ochib berilgan.*

Kalit so'zlar: *immersiv ta'lim muhiti, vaziyatli tahlil, baholash mezonlari, diagnostik vositalar, virtual reallik, pedagogik kompetensiya, interaktiv simulyatsiya, refleksiv tahlil, kasbiy tayyorgarlik.*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются критерии и диагностические инструменты оценки навыков будущих учителей в анализе педагогических ситуаций в иммерсивной образовательной среде. В процессе анализа педагогических ситуаций раскрывается важность таких навыков, как выявление проблемы, оценка факторов, влияющих на ситуацию, принятие педагогических решений, разработка альтернативных решений и обоснование эффективности принятых решений.*

Ключевые слова: *иммерсивная образовательная среда, ситуационный анализ, критерии оценки, диагностические инструменты, виртуальная реальность, педагогическая компетентность, интерактивное моделирование, рефлексивный анализ, профессиональная подготовка.*

Abstract. *This article examines the assessment criteria and diagnostic tools for evaluating the skills of prospective educators in analyzing pedagogical situations within an immersive learning environment. It highlights the importance*

of specific competencies—such as identifying problems, assessing factors that influence a situation, making pedagogical decisions, developing alternative solutions, and justifying the effectiveness of the decisions made—during the process of analyzing pedagogical situations.

Keywords: *immersive learning environment, situational analysis, assessment criteria, diagnostic tools, virtual reality, pedagogical competence, interactive simulation, reflective analysis, professional preparation.*

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’lim sohasidagi asosiy prinsiplar, ta’lim olish imkoniyatlari va ta’lim tashkilotlarining faoliyatiga doir huquqiy asoslar belgilangan[1]. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida oliy ta’lim sifatini oshirish, ilg‘or ta’lim texnologiyalarini joriy etish hamda amaliy ko‘nikmalarga yo‘naltirilgan ta’limni rivojlantirish vazifalari nazarda tutilgan[2]. Ushbu hujjatlar bo‘lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish va ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlardan foydalanish uchun muhim normativ-huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Mazkur vazifalarni amalga oshirishda immersiv texnologiyalardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Virtual reallik, interaktiv simulyatsiyalar va uch o‘lchamli raqamli muhitlar bo‘lajak pedagoglarga real ta’lim jarayoniga yaqinlashtirilgan vaziyatlarda mashq qilish, turli pedagogik qarorlarni sinab ko‘rish va o‘z faoliyatini tahlil qilish imkonini beradi. 2025-yilda e’lon qilingan tizimli sharh va meta-tahlilda virtual reallikdan o‘qituvchilar tayyorgarligida foydalanish natijalari tahlil qilingan hamda immersiv muhitning samaradorligi ta’lim maqsadlari, interaktivlik va metodik loyihalash bilan bog‘liqligi ko‘rsatilgan [3].

ASOSIY QISM

Pedagogik vaziyat — ta’lim-tarbiya jarayonida yuzaga keladigan, muayyan pedagogik muammoni anglash, uning sabablarini aniqlash va maqsadga muvofiq yechimni tanlashni talab qiladigan holatdir. Pedagogik vaziyatlar ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirishidagi qiyinchiliklar, intizom bilan bog‘liq muammolar, o‘zaro nizolar, motivatsiyaning pasayishi, individual ehtiyojlar va pedagogik muloqotdagi tushunmovchiliklar shaklida namoyon bo‘lishi mumkin.

Pedagogik vaziyatni tahlil qilish oddiy kuzatishdan farq qiladi. Kuzatishda pedagog vaziyatning tashqi belgilarini qayd etsa, tahlil jarayonida hodisaning ichki sabablari, ishtirokchilarning maqsadlari, mavjud sharoitlar va ehtimoliy oqibatlar o‘rganiladi. Masalan, talabaning darsda faol qatnashmasligini faqat uning qiziqishi yo‘qligi bilan izohlash to‘g‘ri bo‘lmasligi mumkin. Bunday holat topshiriqning murakkabligi, muloqotdagi psixologik to‘siq, bilimdagi bo‘shliqlar yoki ta’lim metodining talaba ehtiyojlariga mos kelmasligi bilan ham bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, bo‘lajak pedagogning tahliliy faoliyati quyidagi o‘zaro bog‘liq amallarni qamrab oladi: vaziyatni idrok etish, muammoni aniqlash, sabablarni tahlil qilish, pedagogik yechimlarni ishlab chiqish, eng maqbul qarorni tanlash va uning natijasini baholash. Mazkur amallar izchil bajarilgandagina pedagogik vaziyat yuzasidan asoslangan xulosa chiqarish mumkin.

O‘zbekiston pedagogika fanida pedagogik mahorat, pedagogik texnologiyalar, ta’lim metodlari va pedagogik muloqot masalalari pedagoglarni kasbiy tayyorlashning muhim tarkibiy qismlari sifatida o‘rganilgan. N.N. Azizxo‘jayeva va M. Toxtaxodjayeva tahriri ostidagi pedagogik adabiyotlarda ta’lim jarayonini tashkil etish, pedagogik faoliyat va o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi bilan bog‘liq masalalarni o‘rganish uchun nazariy asoslar mavjud [4; 5]. Ushbu nazariy yondashuvlarni immersiv texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini amaliy faoliyatga yo‘naltirilgan holda rivojlantirish imkonini beradi.

Baholash mezonlari talabaning pedagogik vaziyatni tahlil qilish ko‘nikmasi qay darajada shakllanganini aniqlashga xizmat qiladigan asosiy talablar va ko‘rsatkichlar tizimidir. Ular aniq, kuzatish mumkin bo‘lgan va o‘lchashga yaroqli harakatlarga asoslanishi lozim. Immersiv ta’lim sharoitida talabaning faqat yakuniy javobini emas, balki vaziyat davomida bajargan harakatlari, tanlagan qarorlari, dalillari va refleksiyasini ham baholash muhimdir.

Mazkur maqola doirasida pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini baholash uchun to‘rtta mezonni ajratish taklif etiladi.

Birinchi mezon — muammoli vaziyatni aniqlash va anglash mezoni. Ushbu mezon talabaning vaziyat mazmunini to‘g‘ri tushunishi, muammoni asosiy va ikkilamchi belgilarga ajratishi, ishtirokchilarning ehtiyojlarini aniqlashi hamda pedagogik muammoni aniq ifodalash qobiliyatini tavsiflaydi. Uning ko‘rsatkichlari vaziyatning muhim belgilarini ajratish, muammoli holatni izohlash va yetishmayotgan ma’lumotlarni aniqlashdan iborat.

Ikkinchi mezon — sabab-oqibat tahlili mezoni. Bu mezon talabaning pedagogik vaziyat yuzaga kelishiga sabab bo‘lgan omillarni aniqlashi, ularning o‘zaro bog‘liqligini tushuntirishi va vaziyat rivojining ehtimoliy oqibatlarini oldindan baholashini ifodalaydi. Mazkur mezon bo‘yicha talabaning fikrlari dalillarga asoslanganligi, bir nechta ehtimoliy sabablarni ko‘rib chiqishi va shoshilinch xulosalardan qochishi baholanadi.

Uchinchi mezon — pedagogik qaror qabul qilish mezoni. Talabaning vaziyatga mos yechimlarni taklif qilishi, muqobil variantlarni taqqoslashi, pedagogik va axloqiy tamoyillarni hisobga olishi hamda eng maqbul qarorni asoslay olishi ushbu mezonning mazmunini tashkil etadi. Bunda faqat yechimning mavjudligi emas, balki uning maqsadga muvofiqligi, amalga oshirish imkoniyati va ta’lim oluvchining manfaatlariga mosligi ham hisobga olinadi.

To‘rtinchi mezon — refleksiv-baholash mezoni. Ushbu mezon talabaning o‘z qarorini qayta ko‘rib chiqishi, qabul qilingan qarorning ehtimoliy yoki kuzatilgan natijalarini tahlil qilishi, xatolarini anglab yetishi va keyingi faoliyat uchun xulosa chiqarishini tavsiflaydi. Immersiv muhitda bu mezonni baholashda talabaning vaziyatni qayta ko‘rish, o‘z harakatlarini izohlash va boshqa yechimlarning afzalliklarini aniqlash qobiliyatiga e’tibor qaratiladi.

Baholash mezonlarini amaliyotga tatbiq etish uchun har bir mezon aniq ko‘rsatkichlar bilan tavsiflanishi kerak. Ko‘rsatkichlar talabaning immersiv muhitda bajargan faoliyatini kuzatish, uning qarorlarini tahlil qilish va natijalarni taqqoslash imkonini beradi.

Quyidagi jadvalda pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini baholashning taklif etilayotgan mezonlari, ko‘rsatkichlari va diagnostik usullari keltirilgan.

Baholash mezoni	Asosiy ko‘rsatkichlar	Diagnostik vositalar
Muammoni anglash	Vaziyatdagi muammoni aniqlash, muhim belgilarni ajratish	Muammoli vaziyat topshirig‘i, kuzatuv varaqasi
Sabab-oqibat tahlili	Muammo sabablarini aniqlash, omillar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushuntirish	Tahliliy savollar, sabab-oqibat xaritasi
Pedagogik qaror qabul qilish	Muqobil yechimlarni taklif etish, qarorni asoslash	Virtual simulyatsiya, ekspert baholash
Refleksiv-baholash	O‘z qarorini qayta ko‘rib chiqish, natijalarni tahlil qilish	Refleksiv kundalik, o‘zini o‘zi baholash varaqasi

Jadvaldan ko‘rinadiki, baholash faqat nazariy savollarga javob berish bilan cheklanmasligi kerak. Talaba virtual sinfda yuzaga kelgan muammoli vaziyatga qanday munosabat bildirishi, qaysi ma’lumotlarga tayanishi va qarorining

pedagogik oqibatlarini qay darajada oldindan ko‘ra olishi ham aniqlanishi lozim. 2025-yilda chop etilgan tizimli adabiyotlar sharhida virtual reallik asosidagi pedagogik simulyatsiyalarda real vaziyatga yaqin baholash, faoliyat davomida fikr-mulohaza berish va ko‘nikmalarning uzoq muddatli rivojlanishini kuzatish zarurligi ta’kidlangan [3; 6].

Immersiv ta’lim muhitida pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini ishonchli baholash uchun bir-birini to‘ldiradigan bir nechta diagnostik vositalardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Birinchi vosita — virtual pedagogik vaziyatlar asosidagi topshiriqlar. Talabaga virtual sinf yoki simulyatsiya ko‘rinishida pedagogik vaziyat taqdim etiladi. Masalan, o‘quvchi topshiriqni bajarishdan bosh tortadi, ikki nafar o‘quvchi o‘rtasida nizo yuzaga keladi yoki sinfning bir qismi mashg‘ulotga faol qatnashmaydi. Talaba vaziyatni o‘rganib, muammoni aniqlashi, ehtimoliy sabablarni ko‘rsatishi, yechim tanlashi va qarorini asoslab berishi kerak. Bunda faqat tanlangan yakuniy variant emas, balki qaror qabul qilish jarayoni ham qayd etiladi.

Ikkinchi vosita — pedagogik kuzatuv varaqasi. Ushbu vosita talabaning immersiv vaziyatdagi harakatlarini tizimli qayd etish uchun qo‘llaniladi. Kuzatuv varaqasida muammoni aniqlash vaqti, vaziyatga oid ma’lumotlardan foydalanish, muqobil yechimlarni ko‘rib chiqish, qarorni asoslash va muloqot madaniyati kabi ko‘rsatkichlar qayd etilishi mumkin. Kuzatuvni ikki nafar mustaqil baholovchi amalga oshirishi natijalar ishonchliligini tekshirishga yordam beradi.

Uchinchi vosita — tahliliy savollar va keys-topshiriqlar. Talabaga virtual vaziyatdan so‘ng quyidagi savollar berilishi mumkin: Muammoning asosiy sababi nimada? Qaysi ma’lumotlar qaror qabul qilish uchun muhim? Boshqa qanday yechimlarni taklif qilish mumkin? Tanlangan qaror qanday oqibatlarga olib kelishi mumkin? Ushbu savollar talabaning yuzaki javob bilan cheklanmasdan, tahliliy fikrlash darajasini aniqlashga xizmat qiladi.

To‘rtinchi vosita — refleksiv kundalik. Talaba immersiv mashg‘ulotdan keyin o‘z harakatlari, qabul qilgan qarorlari, duch kelgan qiyinchiliklari va kelgusida nimalarni o‘zgartirishini yozma ravishda ifodalaydi. Refleksiv kundalik talabaning o‘z faoliyatiga tanqidiy yondashishi, xatolarini anglash va kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash imkonini beradi.

Beshinchi vosita — ekspert baholash. Pedagogika, pedagogik psixologiya va raqamli ta’lim texnologiyalari bo‘yicha mutaxassislar talabaning vaziyat tahlili va qarorlarini oldindan ishlab chiqilgan rubrika asosida baholaydi. Ekspertlar baholash mezonlarining mazmunan mosligi, ko‘rsatkichlarning

aniqligi va vaziyatlarning kasbiy faoliyatga muvofiqligini ham tekshirishi mumkin.

Oltinchi vosita — o‘zini o‘zi baholash va tengdoshlar bahosi. Talaba o‘zining tahlil qilish va qaror qabul qilish faoliyatini baholaydi, guruhdoshlari esa uning yechimiga fikr bildiradi. Bu usul talabalarning o‘zaro fikr almashishi, turli qarashlarni taqqoslashi va refleksiv faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Biroq o‘zini o‘zi baholash natijalarini yakka holda yakuniy ko‘rsatkich sifatida qabul qilish tavsiya etilmaydi; u kuzatuv, amaliy topshiriq va ekspert bahosi bilan birgalikda qo‘llanishi kerak.

XULOSA

Immersiv ta’lim muhitida bo‘lajak pedagoglarning pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini baholash kasbiy tayyorgarlik sifatini aniqlashning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Mazkur jarayonda talabaning faqat nazariy bilimlari emas, balki muammoli vaziyatni anglash, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash, pedagogik qaror qabul qilish va o‘z faoliyatini refleksiv baholash qobiliyatlari ham hisobga olinishi lozim.

Maqolada pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini baholash uchun to‘rtta asosiy mezon — muammoni anglash, sabab-oqibat tahlili, pedagogik qaror qabul qilish va refleksiv-baholash mezonlari taklif etildi. Ushbu mezonlar doirasida virtual simulyatsiya, pedagogik kuzatuv varaqasi, tahliliy topshiriqlar, refleksiv kundalik, ekspert baholash va o‘zini o‘zi baholash kabi diagnostik vositalardan foydalanish imkoniyatlari asoslandi. Shu bilan birga, taklif etilgan mezonlar va diagnostik vositalar amaliyotga joriy etilishidan oldin ekspert baholashidan o‘tkazilishi, tajriba-sinov jarayonida tekshirilishi va olingan natijalar asosida takomillashtirilishi zarur. Kelgusidagi tadqiqotlarda immersiv texnologiyalar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarning pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalariga ta’sirini tajriba va nazorat guruhlari natijalarini taqqoslash orqali aniqlash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. https://www.lex.uz

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni. https://www.lex.uz

3. Using virtual reality for teacher education: a systematic review and meta-analysis of literature from 2014 to 2024. Frontiers in Virtual Reality, 2025. https://doi.org/10.3389/frvir.2025.1620905.

4. To‘xtaxodjayeva M.X. va boshqalar. Pedagogika. — Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010. — 400 b.

5. Azizxo‘jayeva N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent, 2006. https://kutubxona.adpi.uz/

6. Hong S., Eom T., Moon J. Virtual reality simulation to foster authentic learning in pre-service teacher education: A systematic literature review. Educational Research Review, 2025

7. Mavlonova R. A., Voxidova N., Raxmonqulova N. Pedagogika nazariyasi va tarixi: darslik. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2010. — 464 b. https://kutubxona.adpi.uz/

8. https://unilibrary.uz/